

ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚТЫҢ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ САЯСАТЫН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БОЛОН ПРОЦЕСІ

Рашид Сымбат Қуанқызы

sympat.rashidova@mail.ru

Халықаралық құқық кафедрасының 3-курс студенті, Л.Н. Гумилев
атындағы ЕҰУ-ның Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекші: Сарсенова С.Н., Л.Н. Гумилев атындағы
ЕҰУ-ның Халықаралық құқық кафедрасының доценті, з.ғ.к.

Мақала Еуропалық Одақтың білім беру саласындағы саясатын құқықтық реттеу мәселелеріне арналған. Болон процесі ауқымында Еуропалық Одақ шеңберінде және одан тыс жерлерде бірыңғай білім беру кеңістігін қалыптастырудың құқықтық аспектілеріне, сондай-ақ бірыңғай еуропалық білім беру кеңістігі шеңберінде ұлттық бірегейлікті сақтау мәселесіне, Қазақстандағы Болон процесінің даму мәселелеріне ерекше назар аударылады.

Еуропалық Одақ елдері білім берудің, оқытудың және халықтың білімділігінің, білікті кадрларды даярлаудың жоғары деңгейін және соның нәтижесінде еңбек нарығындағы білікті жұмыс күшінің едәуір пайызын сипаттайды. Мүше мемлекеттер экономикаларының интеграциялануының жоғары дәрежесі, осы елдер тұрғындарының бірақ Одақтың бүкіл аумағында кедергісіз жүріп-тұруы үшін мүмкіндіктердің ашылуы қызметкерлердің еңбек нарығындағы сапасын, кәсіптердің әртүрлілігін және ұтқырлығын арттыру, Одақ азаматтарының жалпы білім беру сапасын арттыру үшін білім алу құқығын іске асыруы үшін қолайлы жағдайлар жасау мақсатында білім беру және кәсіптік оқыту жүйелерін интеграциялау қажеттілігін талап етеді.

Комиссияның Ақ кітаптарының бірінде атап өтілгендей, "жастарға колдау көрсету және олардың жұмыс істеу және қоғамдық өмірге белсенді қатысу қабілетін дамыту үшін қолайлы жағдай жасау Еуропалық Одақтың экономикалық және әлеуметтік тұрақты элементі болып табылады, әсіресе жаһандану процесі шеңберінде және экономикадағы білімге негізделген, сондай-ақ жас адам мен оның әлеуетін іске асыру үшін оған берілетін мүмкіндіктер айқындаушы фактор болып табылатын қарт қоғам болып табылады.» [1]

Еуропалық Одақтың бірінші білім беру саласындағы бағдарламасы 1974 жылы қабылданды [2] алайда, қарастырылып отырған саладағы қоғамдастықтың құзыретін дамыту үшін 1985 жылғы наурызда Еуропалық кеңестің отырысында Комитетпен ұсынылған "халықтар Еуропасы"

(«A People's Europe») алғашқы баяндамасы бойынша ad hoc тұжырымдамасы негізгі оқиға болып табылады[3] баяндамада экономикалық

және әлеуметтік салалардағы одан әрі терең интеграцияға әкеп соғатын факторлар ретінде білім беру саласындағы қоғамдастықтың құзыретін күшейту және рөлін арттыру қажеттігі ашық атап өтілді. Баяндама қоғамдастықты еуропалық ауқымдағы білім беру және кәсіптік оқыту мәселелеріне аса көңіл бөлуге шақырды. 1980 ж. аяғында білім беру саласындағы ұйымның қызметін интенсификациялау баяндамасының қорытындысы қоғамдастыққа 1992 ж.

Маастрихт шартымен тиісті өкілеттіктер беру болды. Білім беру және кәсіптік оқыту саласы ЕО және мүше мемлекеттердің бірлескен жүргізу пәндеріне жатады. Бұл ретте ЕО осы салада басым түрде үйлестіруші өкілеттіктерге ие.

Ол мүше мемлекеттер қабылдаған заңдар мен басқа да нормативтік актілердің қандай да бір үйлесімділігін қоспағанда, кәсіптік оқыту саясатының мақсаттарына қол жеткізуге ықпал ететін ұсынымдарды, көтермелеу шараларын және кәсіптік оқыту саясатының мақсаттарына қол жеткізуге ықпал ететін шараларды ғана қабылдауға құқылы. Мұндай жағдайда білім беру саласы осал болып есептелінеді, себебі мемлекеттердің өзіндік ұлттық дәстүрлері бар, білім беру жүйесі оларды ұйымдастыруда, мазмұны мен тәсілдері өте әртүрлі. Ұлттық үкіметтер өз жүйелерінің даралығын құрбан етеді. Осының бәрі білім беру саласындағы ЕО саясатының прогресіне кедергі келтіреді, тіпті оны тежейді [4].

ЕО білім беру саласындағы саясат бойынша дипломдар мен біліктілікті өзара тануды, агроөнеркәсіптік кешенде кадрларды кәсіби даярлауды қамтамасыз ету, денсаулық сақтау және тұтынушыларды қорғау салаларында білім беруді дамыту, еңбекші-мигранттар мен олардың балаларының білім беру саласындағы құқықтарын қорғау және т. б. бойынша іс-шараларды жүзеге асырады. ХХІ ғасырдың бірінші онжылдығында ЕО шеңберінде Еуропа интеллектуалдық, ғылыми және мәдени мұрасының өсуін түбегейлі қамтамасыз ету үшін жоғары білім берудің еуропалық кеңістігі құрылды, ол мүше мемлекеттердің үкіметтері мен Еуропалық институттар мен ұйымдар, жоғары оқу орындары, студенттер, оқытушылар, жұмыс берушілер және басқа да мүдделі тараптар арасындағы тұрақты ынтымақтастықпен сипатталады. 2020 жылға дейінгі онжылдықта еуропалық жоғары білім беру Еуропада шығармашылық және инновациялық білімді іске асыруға өмірлік маңызды үлес қосатын болады.

Білім беру саласындағы Еуропалық Одақтың негізгі бағдарламалары. Білім беру саласындағы ЕО саясатын жүзеге асыру жөніндегі нақты іс-шаралар арнайы бағдарламаларында тұжырымдалады. Білім беру саласындағы негізгі бағдарламалары қарастырылып отырған салада ЕО-тың алғашқы ірі жобалары-КОМЕТТ, ЭРАЗМУС, ЛИНГВА және ТЕМПУС бағдарламалары 1980 жылдардың соңында өз бастауларын алады.

1986 жылы 86/365 / ЕЭҚ шешімімен құрылған КОМЕТТ (COMETT) бағдарламасының алдына жоғары оқу орындары мен өнеркәсіптік кәсіпорындар арасында кәсіптік оқыту саласында ынтымақтастықты

дамытуды қамтамасыз ету мақсаты қойылды. Аталған ынтымақтастықтың басым бағыты инновациялар мен жаңа технологиялар саласында мамандар даярлау болып жарияланды [5].

Сондай-ақ, «алға қойылған мақсаттарды іске асыру үшін» ЕО шеңберінде мынадай бағдарламалар әзірленді: COMENIUS – мектеп білімі, ERASMUS+ жоғары білім, LEONARDO DA VINCI-жоғары білімнен кейін біліктілікті арттыру. Қазіргі уақытта Еуропалық Одақтың белсенді қызметі Erasmus+бағдарламасы аясында байқалады. Еуропалық комиссияның мәліметіне сәйкес 1987 жылдан бастап жоғары білім беру бағдарламалары бойынша оқитын 3 млн-нан астам студент Erasmus+стипендиясына ие болды. Осы бағдарламаны қаржыландыру бойынша қайта қаралған және ұлғайтылған бюджет шеңберінде 2014 жылдан 2020 жылға дейін 4 млн-нан астам адам шетелде оқып, біліктілігін арттыра отырып, тәжірибе мен білім ала алады деп жоспарланған. Еуропалық комиссияның пікірінше, бағдарлама білім беру және жастар ұйымдары арасында, сондай-ақ, білім беру ұйымдары мен жұмыс берушілер ынтымақтастық мүмкіндіктерін айтарлықтай арттыруға мүмкіндік береді.

Бір қызығы, білім беру процесін жақындастыруда жоғары заңгерлік білім беру саласында қиындықтар туындады. Болон процесінің бастамашылары Италия, Франция, Германия және Ұлыбритания болды. Дәл осы елдер, ең алдымен, құқықтық жүйелердегі (романо-герман және ағылшын-саксон) айырмашылықтарға байланысты ерекше қиындықтарға тап болды.

Еуропалық үлгідегі білім беруді қалыптастыруда ерекше орын алатын - Болон процесі. Болон процесі – Еуропа елдерінің ортақ білім жүйесін құруды мақсат етіп, Италияның Болонья қаласында Еуропаның 29 мемлекетінің білім министрлері қол қойған декларация. Аталған құжат қол қойылған қаланың атауына орай, Болон процесі атауына ие болған. 2010 жылы наурыз айында Қазақстан ресми түрде Болон декларациясына қосылып, Жоғары білім берудің еуропалық аймағының 47 мүшесі және еуропалық білім беру кеңістігінің толық құқылы мүшесі ретінде танылған алғашқы Орталық Азия мемлекеті болды.

Қазақстанда Болон процесіне қосылу мәселесі 2003 жылдан басталды. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрі Ж. Құлекеевтің 2003 жылғы 8 қазандағы № 661 бұйрығымен Болон процесінің аспектілерін оқып-үйрену жөніндегі жұмыс тобы құрылды. Бұл жұмыс тобына Қазақстандық кәсіптік жоғары білім жүйесінің еуропалық білім кеңістігіне енуін қамтамасыз ету жөніндегі жұмысты ұйымдастыру, Еуропа кеңесінің, ЮНЕСКО-ның жұмыс топтарымен, өзге де құрылымдарымен және басқа ұйымдармен байланыстарды қамтамасыз ету жүктелді. Жұмыс тобының құрамына Білім және ғылым министрлігінің жауапты қызметкерлері, Қазақстанның іргелі жоғары оқу орындарының ректорлары кірді [6].

Болон процесіне қосылған соң Қазақстанның жоғары білім беру жүйесінде елеулі өзгерістер болды.

1. Қазақстандық жоғары оқу орындарының қазіргі таңда әлемнің 650 университеті қол қойған Университеттердің Ұлы Хартиясына қосылуы орын алды. Бұл отандық білім беруді еуропа стандарттарына жақындатуға мүмкіндік береді. Ұлы Хартияға 60-тан аса қазақстандық университеттер қол қойды.

2. Болон декларациясының принциптеріне негізделген, мамандарды дайындаудың үштік моделі жүзеге асырылды: бакалавр – магистр – PhD доктор.

Жетекші шетелдік жоғары оқу орындарымен серіктестікте 16 жоғары оқу орнында PhD докторларын дайындау жүргізіледі. 2014 жылғы докторанттар саны 2063 адамды құрады.

3. Жоғары оқу орындарының оқу процесіне озық технологиялар мен оқыту жүйелері енгізілді: барлық жоғары оқу орындарына оқытудың кредиттік технологиясы енгізілді, 38-інде қос дипломды білім беру, 42-інде қашықтықтан оқыту жүзеге асырылады. Дублин декрипторларына сәйкес модульдік білім беру бағдарламаларын, силлабустарды әзірлеу жүзеге асырылуда, Ұлттық біліктілік шеңбері құрылды.

4. Студенттердің академиялық ұтқырлығы аясында сынақтық бірліктерді қайта есептеу негізіне ECTS (European Credit Transfer System) қабылданды, ECTS бойынша жаңа нұсқаулық (2015 жылғы 14-15 мамырда Ереван конференциясында білім министрлерімен бекітілген) енгізілуде.

5. ҚР БҒМ профессор-оқытушылар құрамы мен студенттердің академиялық мобильділігіне қаражат бөледі, сондай-ақ жоғары оқу орындары тарапынан да академиялық мобильділікке қаражат бөлінеді.

6. Салғастырмалы критерийлер мен әдіснаманы әзірлеу мақсатында сапаны қамтамасыз етудегі еуропалық ынтымақтастыққа көмектесу үшін ҚР БҒМ Аккредиттеу агенттіктерінің ұлттық тізімін құрды, оның ішіне Білім беру сапасын қамтамасыздандыру тәуелсіз агенттігінен (IQAA) басқа тағы бір ұлттық және 8 шетелдік агенттік енді. 2009-2015 жылдар аралығында БСҚА 50 жоғары оқу орнын институционалдық аккредиттеуден және 1100 бағдарламаны аккредиттеуден өткізді, әлемнің 25 мемлекетінен 153 шетелдік сарапшы, 1100-ға жуық отандық сарапшы, оның ішінде 190 студент пен 200-ден аса жұмыс берушілер шақырылды. Агенттікте Жоғары білім берудің еуропалық кеңістігінде жоғары білім беру сапасын қамтамасыз етуге арналған стандарттар мен нұсқаулықтарды аккредиттеу стандарттарымен үйлестіру жұмыстары жүргізілуде.

2014 жылғы Ұлттық баяндама мәліметтері бойынша, жалпы 115 жоғары оқу орнының 66-сы (57%) ұлттық институционалдық аккредиттеуден өтті.

Халықаралық мамандандырылған аккредиттеуден жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің 139 мамандығы бойынша 22 қазақстандық оқу орны (19%) өтті.

Институционалдық және бағдарламалық аккредиттеу стандарттарына сәйкес сапаны қамтамасыз етудің ЖОО-ішілік жүйесін ендіру және ЖОО-ның қызметін сыртқы бағалауға студенттер мен жұмыс берушілерді тарту

жүзеге асырылып, жұмыс берушілер мен студенттер қатарынан сарапшылардың кеңейтілген базасы құрылуда [5].

Сонымен, Еуропалық Одақтың білім беру саласындағы мәселелерді қарастыра отырып, Еуропалық Одақтың білім беру саясаты Еуропалық Одақтың әлеуметтік және экономикалық саясатының негізі болып табылады. Себебі, білім беру саласы арқылы аталған салалардың мәселелері өз шешімдерін табуда.

Қолданылған ақпарат көздері:

1. Белая книга Европейской комиссии «Новый импульс для европейской молодежи». Брюссель, 05.09.2007, COM (2007) 498.
2. OJ. 1974. C 38/1.
3. Bulletin Supp. 7/85, «A People's Europe: Reports from the ad hoc Committee».
4. Kloss G. Education Policy // The United Kingdom and the EC Membership Evaluated / G. Kloss. L., 1992. P. 239.
5. OJ. 1986. L 222/17 <http://kazgazeta.kz/?p=2934>